

Şah Cihan Döneminde Babürlü-Osmanlı Diplomatik İlişkileri

Cihan Oruç*

Özet

Babür döneminden itibaren Babürlü-Osmanlı ilişkilerinin varlığı bilinmektedir. Bu ilişkiler, taraflardan birinin diğerinden veya her ikisinin birbirinden siyasi bir çıkar beklememesi nedeniyle çok gelişmemiştir. Ancak, Şah Cihan döneminde bu ilişkilerin süreklilik kazandığını görüyoruz. Şah Cihan, Şii Safevilerin ele geçirdiği Kandahar'ı geri almak için Sünni bir ittifak bloğu oluşturmak, Osmanlıları da bu bloğa dahil etmek istiyordu. Bu şekilde onların askeri veya moral desteğini almayı planlıyordu. Babürlü hükümdarı, Osmanlılarla diplomatik ilişkiler kurmak suretiyle bu siyasi amaçlarına erişme yoluna gitti. Bu çalışmanın amacı, Şah Cihan devrinde Babürlü-Osmanlı diplomatik ilişkilerinin dönemin siyasi atmosferine ve Osmanlı hükümdarının kullanmış olduğu üsluba göre nasıl şekillendiğini aydınlatmaktır.

Anahtar Kelimeler: Şah Cihan, Babürlüler, Osmanlılar, Buhara Hanlığı, Sünni İttifak, Safeviler.

The Mughal-Ottoman Diplomatic Relations in the Era of Shah Cihan

Abstract

It is known that there was a Baburid-Ottoman relation since the Babur Period. However, this relation was not improved well since they did not expect a political interest from each other. However, it is seen that this relation was improved during the reign of Shah Jahan. Shah Jahan had the aim of creating a Sunni alliance and include the Ottomans into this alliance to recapture Qandahar, seized by the Shia Safavid. In this way, he was planning to gain the Ottoman's trust and psychological support. The Babur Empire set his sights on those political aims by establishing diplomatic relations with the Ottoman Empire. The aim of this study is to shed some light on how the Babur-Ottoman diplomatic relations improved during the reign of Shah Jahan

* Arş. Gör., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, coruc@artvin.edu.tr. (ORCID ID: 0000-0003-3065-8607)

(Makale Gönderim Tarihi: 20.09.2017, Makale Kabul Tarihi: 21.10.2017)

by focusing on the political atmosphere of the relevant period and by analysing the discourse of the Ottoman Emperor.

Keywords: Shah Jahan, Baburids, Ottomans, Bukhara Khanate, Sunni Alliance, Persia.

Giriş

Babürlülerin ilk dönemlerinde Osmanlılarla doğrudan ilişki kurdukları hakkında bir bilgiye rastlanmamaktadır. Babür Şah'ın (1526-1530) hükümdarlığı sırasında Osmanlı Türklerinden bazı askeri uzman ve sanatkârların Hindistan'da görevlendirildiğinden haberdar olsak da iki taraf arasında diplomatik boyutta bir ilişki başlatılmadığı görülmemektedir. Bunda iki devletin Türk-İslam dünyasının hamiliği rolünü üstlenme duygusunun etkili olduğu düşünülmektedir. Babür Şah'ın 1530 senesinde vefatından sonra yerine geçen Hümâyün Şah (1530-1540, 1555-1556) döneminde iki taraf arasında karşılıklı dostluk emareleri görülmektedir. Babürlülerle ilk ciddi ilişkiler, 1555'te Basra'da mahsur kalan Osmanlı donanmasını buradan çıkarmak amacıyla Hint kaptanlığına atanan Seydi Ali Reis'in Portekiz donanmasıyla giriştiği mücadeleden sonra şiddetli fırtınanın etkisiyle Hindistan sularına sürüklenmesi ve Sürat Limanı'na çıkıp daha sonra Hümâyün Şah ile görüşmesi neticesinde başladı. Seydi Ali Reis bu görüşmede Osmanlı elçisi kabul edilerek nezaketle karşılanmıştı.¹

Seydi Ali Reis'in Mir'atü'l-Memalik adlı eserine göre Hümâyün ilginç bir şekilde Osmanlı hükümdarlarının üstünlüğünü kabule etmiş gibi görünmektedir. Hümâyün Şah, Seydi Ali Reis'e Hindistan'ın mı yoksa Vilayet-i Rum'un mu büyük olduğunu sormuş, Seydi Ali Reis de Hindistan'ın yedi iklimin hükümdarı olan Osmanlı padişahının mülkünün onda biri kadar dahi olmadığı şeklinde cevap vermişti.² Daha

¹ Azmi Özcan, "Osmanlı-Hindistan Münasebetleri" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 18, İstanbul 1998, 82.

² Seydi Ali Reis, *Mirat-ül Memalik*, Haz: Necdet Akyıldız, 74-75.

sonra seyyahların vermiş olduğu bilgilere göre Çin’de bile Osmanlı hükümdarının isminin hutbede zikredildiğini söylediğinde, Hümâyün mütevazi bir şekilde “*Hakikaten yer yüzünde padişahlık namı Devletlü Hüdavendigar’ın hakkıdır, başkalarının değildir*”, diyerek Osmanlı padişahlarına dualar etmişti. Hümâyün’un “*padişah*” demekle halifelîği kastedip kastetmediği metinde kesin olarak belli olmamakla birlikte, ondan sonra tahta çıkan Ekber’in (1556-1605) saltanatının ilk döneminde Kanunî’ye yazdığı bir mektupta Osmanlı sultanını zamanın halifesi olarak tanıdığını söylemektedir.³

Ekber Şah, ilerleyen yıllarda Osmanlılara karşı menfi bir tavır takınmış ve kendisinin de halife olduğunu ileri sürmeye başlamıştı. Bir dönem Safeviler ve Özbeklerle Osmanlılara karşı ittifak oluşturmak isteyen Ekber’in daha sonra Portekizlilerle birlikte Yemen’e saldırıyı planladığı aktarılmaktadır. Bilhassa Yemen meselesi ciddiye alan Osmanlılar, bölgeye takviye birlikler göndermiştir.⁴ Ekber’den sonra Babürlü tahtına çıkan Cihangir Şah (1605-1627), saltanatının ilk yıllarında Osmanlılara karşı genelde ilgisiz kaldı. Cihangir Şah asıl adı Selim olmasına rağmen Yavuz Sultan Selim’den dolayı bu ismi kullanmamıştı. Tüzük-i Cihangir-i adlı eserinde dedesi Timur’un Osmanlılara karşı başarısını övünerek anlatmakta ve Babürlülerin daha üstün olduğunu ima etmektedir.⁵ Osmanlılara karşı gösterilen kayıtsızlıkta muhtemelen Safevilerle olan dostluğunun etkisi vardı. Ancak bir süre sonra Babürlülerle Safevilerin arası açılınca Cihangir’in Safevilere karşı Osmanlı ve Özbeklerle bir Sünni ittifak kurmayı planladığı, bunun için Osmanlı hükümdarı IV. Murat’a (1623-1640) bir

³ H. Hilal Şahin, “Osmanlı-Hint İlişkilerine Genel Bakış” *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2/6, 2015, 68.

⁴ Azmi Özcan, “Osmanlıve Babürlü Devleti Arasındaki İlişkiler” *Türkler Ansiklopedisi*, 8, Ankara 2002, 762; Ekber’in Osmanlılara karşı Safevi ve Özbekler ile ittifak kurma çabası hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz.: Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, II, TTK Yayınları, Ankara 1987, 144-148.

⁵ Cihangir, *The Tuzuk-i Jahangirior Memoirs of Jahangir*, trc: A. Rogers-H. Beveridge, University of Toronto 1968, 144-145,

mektup yazdığı görülmektedir. Fakat bir yıl sonra vefat edince bu girişim sonuçsuz kalmıştı.⁶

Babürlü Osmanlı Diplomatik İlişkileri

Şah Cihan Agra'da (1628-1658) tahta çıktıktan sonra imparatorluk tahtında hak iddia eden Danyal'ın oğlu Şehzade Baysungur 1632 yılında İstanbul'a gelmesiyle Babürlü-Osmanlı ilişkileri gayri resmi bir şekilde başlamış oldu. Baysungur'un amacı, Şah Cihan'a karşı askeri yardım elde etmektir. Babürlü kronikleri, Şah Cihan tahta çıktıktan sonra Baysungur'un Kalas'a gittiğini, burada vefat ettiğini söyler. Bu kronikler, İstanbul'a giden şahsın kendisini Baysungur olarak tanıtan bir sahtekâr olduğunu ifade eder.⁷ Şehzade, Osmanlı sarayında kötü bir izlenim bırakmıştı. Naima'ya göre Baysungur, IV. Murat'ın huzurunda gerekli görgü kurallarını bilmiyor, kendi atalarını ve soyunu övüyordu. Dolayısıyla onun bu kibri Osmanlı hükümdarının canını sıkıyordu.⁸ Osmanlı hükümdarı, onun garip ve kayıtsız davranışlarından dolayı huzuruna geldiğinde ayağa kalkmıyor, onu çok fazla görmek istemiyordu. Baysungur, daha sonra Hindistan'a geri döndü. O, burada tutsak edildi ve Şah Cihan'ın emriyle öldürüldü.⁹

Tarihi kaynaklara göre, Osmanlılarla ilk düzenli diplomatik ilişkiler Şah Cihan tarafından başlatılmıştır. O, Kandahar'ı Safevilerden geri almak için bir Sünni ittifak bloğu oluşturmak, bu bloğa Osmanlıları da dahil etmek istiyordu. Bu şekilde onların askeri veya moral desteğini almayı planlıyordu.¹⁰ Şah Cihan, selefinin planladığı Sünni ittifakı kurmak amacıyla 1637 yılında Osmanlı hükümdarı IV. Murat'a Mir Zarif

⁶ Naima Mustafa Efendi, *Tarih-i Naima (Ravzatü'l-Hüseyn Fi Hülasati Ahbari'l-Hafikayn)*, Haz: Mehmet İşpirli, III, AKDHYK Yayınları, Ankara 2007, 785.

⁷ Inayat Khan, *Şah Jahan Nama*, ed: W. E. Begley, Delhi 1990, 191; Abdulhamid Lahuri, *Padişahname*, I/II, College Press Kalküta 1867, 206-207; Muhammed Salih Kanbu, *Şah Cihan Name*, II, Şafik Press, Lahor 1967, 166-168.

⁸ Naima, *age*, II, 786.

⁹ Naimur Rahman Farooqi, *Mughal-Ottoman Relations (A Study of the Political and Diplomatic Relations between the Mughal India and Ottoman Empire 1556-1748)*, Sanjar Printers, Delhi 2009, 26.

¹⁰ Farooqi, *age*, 26.

İsfahani'yi elçi olarak yolladı. Bu devrin Babürlü ve Osmanlı kaynakları Mir Zarif'in Osmanlı sarayına neden gönderilmiş olduğu hususunda ihtilaf içerisindedirler. Devrin Babürlü tarihçileri, Mir Zarif'in Irak'tan satın almış olduğu atları Şah Cihan'ın beğenmediğini, onun bu durumu telafi etmek için Arap ve Osmanlı memleketlerinden iyi atlar almaya gittiğini bildirmekteler. Bu tarihçiler, Şah Cihan'ın Osmanlı hükümdarına bir mektup gönderdiğini söylemelerine rağmen, mektubun içeriği hakkında malumat vermemektedirler.¹¹

Osmanlı tarihçisi Naima ise Mir Zarif'in Bağdat'ı Safevilerden geri almaya giden IV. Murat ile Musul'da karşılaştığını ve ona Hint hükümdarı tarafından gönderilmiş olan değerli hediyeleri sunduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Şah Cihan'ın Osmanlı hükümdarına gönderdiği mektubunda onun Bağdat'ı almaya gidişini işittiğini ve kendi ordusunun da Kandahar'ı almak için harekete geçmek üzere olduğunu söylediğini belirtmektedir.¹² Naima'nın verdiği bu bilgilerden Şah Cihan'ın Osmanlı hükümdarından yardım almak için ona elçi göndermiş olduğunu söyleyebiliriz. Naima, eserinde mektubun içeriği hakkında ayrıntılı bilgi vermese de Feridun Bey, Münşeât adlı eserinde mektubun içeriği hakkında ayrıntılı malumat vermektedir.¹³

Şah Cihan'ın Osmanlı hükümdarına göndermiş olduğu mektup övgü ve methiyeler ile başlıyordu. O, mektubunda Osmanlı hükümdarı için *"Hilafet makamı için Allah tarafından seçilmiş"*, *"Allah'ın yeryüzündeki gölgesi"*, *"Müslüman hükümdarların hakanı"*, *"Müslüman hükümdarlar arasında birliğin tesis edicisi"*, *"İskender'in yerine ve Süleyman'ın tahtına oturan şahıs"*, *"Mekke ve Medine'nin sorumlusu"* gibi diplomatik nezaketin ötesinde abartılı ifadelerle yer vermişti. Babürlü hükümdarı, mektubunda Dekken bölgesinde kazanmış olduğu zaferler ve elde edilen ganimetler hakkında bilgi veriyordu. Buna ilaveten

¹¹ Lahuri, *age*, II, Kalküta 1868, 184-187; Kanbu, *age*, II, Lahor 1967, 266.; Inayat Khan, *age*, 267.

¹² Naima, *age*, II, 880.

¹³ Feridun Bey, *Mecmua-i Münşeât*, II,158.

Sefevileri kastederek bu sapkınların geri püskürtülmesinden bütün Müslüman hükümdarların sorumlu olduğunu, Irak ve özellikle Bağdat'ın onların elinden alınması gerektiğini vurguluyordu.¹⁴

Babürlü hükümdarı, mektubunda Osmanlı hükümdarının bir önceki sene Erivan'ı ele geçirdikten sonra Tebriz'e kadar ilerlediğini, ancak başkentte yaşanan bazı hadiselerden dolayı hızla geri döndüğünü ve ele geçirdiği toprakları kaybettiğini hatırlatıyordu. Daha sonra kendisinin Kandahar ve Horasan'a doğru hızla harekete geçip buralara saldıracığını garanti ediyordu. Bununla birlikte Osmanlı hükümdarına da ordusuyla birlikte hızla Safevi Devleti üzerine yürümesini, iki üç yıl Halep, Adana sınırlarında kalmasını, bu süreçte ordularını Irak-Bağdat ve Azerbaycan-Erivan bölgelerine sevk etmesini tavsiye ediyordu. Şah Cihan, ayrıca Buhara Hanının da Safeviler üzerine saldırmayı kabul ettiğini bildiriyor, Kızılbaşları kastederek, bu şekilde sapkın ve asi insanların ortadan kaldırılabileceğini, Osmanlı hükümdarının büyük bir şöhret kazanabileceğini ifade ediyordu¹⁵ Babürlü hükümdarının

¹⁴ Joseph De Hammer, "Memoir on the Diplomatic Relations between the Courts of Dehli and Constantinople in the Sixteenth and Seventeenth Centuries" *Transactions of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 2/1, 478.

¹⁵ Farooqi, *age*, 27-28.; Devletin kurucusu Babür Şah ve oğlu Hümâyün siyasi çıkarları ve siyasi varlık uğruna Özbekler karşısında güçlü durabilmek için Safevilerden askeri destek almışlardı. Ancak Şah İsmail vereceği destek karşılığında bazı isteklerde bulunmuştu. Bu sebeple Babürlüler, kısa bir dönem Şîî politika ile hareket etmişlerdi. Buna göre Babür Şah, on iki imamların hutbelerinde adlarını zikrettirmişti. Ayrıca Safevi hükümdarı Şah İsmail'in isteği üzere para kestirmişti. Günümüzde bu paranın örneği British Museum kataloğunda yer almaktadır. Paranın bir tarafında "Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resulallah Ali Veliullah", diğer tarafında ise "Sultan Babur Bahadur" ibareleri yer almaktadır. Ayrıca paranın etrafında ise on iki imamın adı bulunmaktadır. Babür'den sonra oğlu Hümâyün da Safevi hükümdarı Şah Tahmasb ile benzer ilişkilerde bulunmuş aldığı yardım karşılığında kendisinden Şîî politikalarla hareket etmesi istenmişti. Görüldüğü gibi Babürlülerin ilk hükümdarları siyasî varlık kaygıları yüzünden bazı Şîî politikalara yer vermişlerdi. Fakat bir süre sonra onların torunlarının ise Şîî karşıtı blokta yer aldığı görülmektedir. Bkz. Mirza Haydar Duğlat, *Tarih- Reşîdi*, Çev: Osman Karatay, Selenge Yayınları, İstanbul 2006, 419-420.; Stanley, Lane Poole, *The Coins of The Moghul Emperors of Hindustan in The British Museum*, London, 1892, 5.

mektubunda Müslüman bir devlet olan Şîf Safeviler için “*sapkın*” ve “*asi*” gibi tabirleri kullandığını görüyoruz. O, siyasi hedefleri için Şîf mezhebinden olan bu devleti ötekileştiriyor ve hedef gösteriyordu.

Mir Zarif’in getirmiş olduğu bu mektubun içeriği, aslında onun gerçek misyonunu açıkça ortaya koymaktaydı. Şah Cihan, bu mektupla Safevilere karşı Babür, Osmanlı, Özbek ittifakını amaçlamaktaydı. Bu durum, Avrupalı tüccarların söylemleriyle de teyit edilmektedir. Bir İngiliz ajanı, Babürlü elçisinin amacının Safevilere karşı Babürlü-Osmanlı ittifakını sağlamak olduğunu söyler. Portekizlilerin elinde bulunan Goa’nın genel valisi de Babürlü elçisinin asıl amacının Osmanlıları Safevilere karşı kışkırtmak olduğunu belirtmektedir. Farooqi, eserinde elçi Mir Zarif’in görevinin çok önemli olması sebebiyle Safevileri yanıltmak için onun Arap ve Osmanlı memleketlerinden at almak için gittiği yalanının uydurulduğunu söylemektedir.¹⁶ Ancak Timur oğullarının Osman oğullarını kendilerinden küçük gördükleri gerçeğini göz ardı etmemek gerekir. Bu yüzden Şah Cihan’ın Osmanlı hükümdarından yardım talebinde bulunmuş olması gerçeğini, kendi tarihine geçmesini istememesi bu meselenin gizli tutulmasının asıl sebebi olabilir.¹⁷

IV. Murat, mektubu okuduktan sonra Mir Zarif’e kendisini Musul’da beklemesini söylemişti. Osmanlı hükümdarı, Bağdat seferini tamamladıktan sonra Musul’a döndüğünde Babürlü elçisini Kapıcı başı Arslan Ağa’yla birlikte Şah Cihan’a gönderdi.¹⁸ Arslan Ağa, IV. Murat’ın gönderdiği mektup ve değerli hediyeleri Babürlü hükümdarına ilettiler. Ancak Şah Cihan, Osmanlı hükümdarının mektubundan memnun kalmamıştı. Çünkü IV. Murat mektubunda dolaylı olarak Şah Cihan’ın

Ayrıca Bkz. Cihan Oruç, Mehmet Dağlar, “Tahmasb-Hümayun İttifakında Şîlik’in Rolü”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6/3, Aralık 2016, 657-662.

¹⁶ Farooqi, *age*, 28.

¹⁷ Bayur, *age*, 205-206.

¹⁸ Naima, *age*, II, 897.

askeri gücünün Safeviler karşısında yetersiz olacağını ima etmiş, Şah Cihan'a "*Hint hükümdarı*" demekle yetinmişti. Arslan Ağa, Babürlü topraklarında olduğu sırada IV. Murat vefat etmiş, yerine Sultan İbrahim (1640-1648) tahta çıkmıştı. Osmanlı elçisi, Babürlü sarayında ağırlandı, hediyelerle geri gönderilse de Şah Cihan yeni sultana herhangi bir elçi, mektup veya hediye göndermemişti. Bunun yerine Babürlü veziri İslam Han, Arslan Ağa geri dönerken onunla birlikte gönderdiği elçi aracılığıyla Osmanlı vezirine bir mektup yollamıştı.¹⁹ Bu mektup, nezaket kurallarına uygun olarak yazılmadığını düşündükleri sabık Osmanlı hükümdarının göndermiş olduğu mektubuna cevap niteliğindedir.²⁰

Vezir, bu mektupta Şah Cihan için "*Dört halifenin halefi*", "*Sultanların şahı*" ve "*Allah'ın yeryüzündeki gölgesi*" gibi onu metheden tabirler kullanmıştı. IV. Murat ve tahta yeni çıkmış olan Sultan İbrahim için herhangi bir methiyede bulunmamıştı. Vezir, Osmanlılardan gelen mektubun muhtevassından Osmanlı hükümdarlarının yanında ilim ve tecrübe sahibi devlet adamlarının olmadığını, bu yüzden diplomatik nezaket kurallarını bilmediklerini ileri sürmekteydi. Babürlü hükümdarlarının ise muhataplarına karşı nasıl mektup yazılması ve makamlarının derecesine göre onlara nasıl hitap edilmesi gerektiğini bildiklerini dile getiriyordu. Vezir, Babürlü itaatine giren hükümdarların bu durumdan gurur duyduklarını belirttikten sonra, Babürlü ülkesinin sınırlarının genişliği, ordularının büyüklüğü gibi konulara da değinmişti.²¹ Babürlü veziri, Osmanlı hükümdarı tarafından gönderilen mektubun üslup ve hitabının yanlışlığına

¹⁹ Feridun Bey, *age*, 154.; Feridun Bey eserinde İslam Han'ın Arslan Ağa ile birlikte giden Babürlü elçisinin ismini vermemiştir. Fakat Arslan Ağa, Osmanlı topraklarına doğru hareket ettiğinde Molla Şaki de Şehzade Dara Şukuh'un mektubunu Osmanlı hükümdarına götürmekle görevlendirilmişti. Dolayısıyla Babürlü vezirinin mektubunu getiren kişi de Molla Şaki olmalı. Bkz. Hammer, *agm*, 469.

²⁰ Farooqi, *age*, 29.

²¹ Feridun Bey, *age*, 156-158.

değindikten sonra yeni bir elçilik heyetiyle mektup gönderilmeyeceği ifade ediyordu.²²

Bu mektup her ne kadar Babürlü veziri tarafından gönderilmiş olsa da, Şah Cihan'ın bu mektubun içeriğinden haberdar olmaması düşünülemez. Babürlü tarafı bu mektup vasıtasıyla üç şeyi hedeflemiş olabilir. Birincisi, Şah Cihan için bazı dini unvanlar kullanılarak onu Sünni İslam dünyasının lideri konumuna yükseltmek ve Osmanlı hükümdarından daha üstün olduğu mesajını vermektir. İkincisi, sabık hükümdar IV. Murat'ın Babürlü hükümdarına göndermiş olduğu mektubunda onu kendisinden küçük gören üslubunun öcünü almaktır. Üçüncüsü ise artık Osmanlı Devleti'nin yardımına ihtiyaçlarının olmadığı mesajını vermektir. Çünkü IV. Murat, Bağdat'ı Safevilere aldığında Şah Cihan da onların içine düştüğü bu zor durumdan istifade edip, Kandahar'ı 1638 senesinde ele geçirmişti. Babürlü hükümdarı, Kandahar'ın fethi için Sünni bir blok oluşturmaya da Osmanlı Devleti'nin Bağdat üzerine yapmış olduğu sefer, Kandahar'ın ele geçirilmesinde dolaylı olarak kolaylık sağlamıştır. Buhara Hanlığı ise Kandahar'ın fethi için Babürlü Devleti'ne herhangi bir askeri yardım göndermemişti.

Babürlü vezirinin mektubu İstanbul'a varmadan Sultan İbrahim, Şah Cihan'a bir mektup yollamıştı. Babürlü kronikleri, bu mektup hakkında malumat vermemektedir. Osmanlı hükümdarı, mektubunda IV. Murat'ın Bağdat'ı fethi ve bu sayede İslamiyet'e yaptığı hizmetleri anlatmıştı. Mektubunun devamında kendisini "*Dünya hükümdarlarının sığınak ve barınağı*" olarak tasvir ediyor, nice hükümdarların kendisinin yardımına başvurduğunu bildiriyordu. Osmanlı hükümdarı, Şii Safevilere karşı savaş açmaya karar verdiğini belirterek Şah Cihan'a onlara karşı cihat ilan etmesini öneriyordu. Hükümdar, daha sonra Osmanlı ve Babürlü arasındaki dostluk ve iyi ilişkileri vurgulayarak iki taraf arasındaki diplomatik ilişkilerin devam etmesini tavsiye ediyordu.

²² Özcan, "Osmanlı-Hindistan Münasebetleri",82.

Osmanlı hükümdarının gönderdiği bu mektubunda açıkça hilafet vurgusu yapması ve kendisini dünya hükümdarlarının sığınağı olarak tasvir etmesi, Şah Cihan'ı kızdırmış olmalı. Çünkü Osmanlı hükümdarının bu mektubuna da cevap vermemişti.²³

Şah Cihan, Osmanlı hükümdarı Sultan İbrahim'in mektubuna karşılık vermese de oğlu Şehzade Dara Şükuh, Molla Şaki'yi kendi elçisi olarak Arslan Ağa ile birlikte Osmanlılara göndermişti. Şehzade, elçi ile Osmanlı veziri Mustafa paşaya bir mektup yollamıştı. Ayrıca elçi aracılığıyla Bağdat'ta bulunan İmam Ebu Hanife ve Şeyh Abdulkadir Geylani'ye adaklar sunmuştu. Hammer, Şehzade'nin bu kutsal yerlerde adak sunmasındaki görünen amacının yanı sıra Osmanlı hükümdarının dostluğunu kazanmak ve babasının tahtına çıkmak için onun desteğini elde etmeyi amaçladığını ileri sürmektedir.²⁴ Bu görüş, Molla Şaki'nin Osmanlı topraklarına harekâtından sonra 1657 senesine kadar Babürlü tahtını ele geçirmek maksadıyla Dara Şükuh ve kardeşleri arasında herhangi bir mücadele yaşanmadığı için savunulamaz. Çünkü Şehzade'nin siyasi kariyerinin ilk dönemlerinde yıllar sonra kardeşleriyle bir taht kavgasına girişeceğini öngörmüş olması pek mümkün görünmemektedir.

Dara Şükuh'un Kadiri mezhebinin kurucusu Abdulkadir Geylani'ye olan bağlılığı biliniyordu. O, bu mezhebin bir mensubuydu. Molla Şaki büyük ihtimalle sadece Şehzade'nin adaklarını türbeye götürmesi için gönderilmiş, onun aracılığıyla Mustafa Paşa'ya iletilen bu mektup ise ona misyonunu tamamlamasında yardımcı olması için verilmişti. Dara Şükuh'un mektubunda Molla Şaki'nin misyonu hakkında herhangi bir delil bulunmamaktadır. Mektup, türbelere gönderilmiş olan hediyelerden dahi bahsetmemektedir. Mektupta sadece Molla Şaki'nin

²³ Farooqi, *age*, 30.

²⁴ Hammer, *agm*, 469.

taşıdığı sözlü mesajdan bahsedilmiş ve iki taraf arasında dostluğu tekrar güçlendirmek için elçi gönderdiğini ifade edilerek bitirilmişti.²⁵

Mustafa Paşa'nın Dara Şükuh'a yazdığı cevap da şehzadenin mektubu gibi açık değildi. Osmanlı vezirinin mektubu, Molla Şaki'nin amacı hakkında hiçbir ipucu vermemektedir. Mektupta Babürlü elçisi tarafından kutsal türbelere getirilmiş olan bağışların gerekli yerlere gönderildiği ve vazifesini yerine getirmesi için güvenilir görevliler eşliğinde yollandığı hakkında Dara Şükuh bilgilendiriliyordu. Ayrıca Bağdat, Basra ve Lahsa valilerine merkezden emir gönderildiği, Molla Şaki'ye her türlü yardımı yapmalarını ve vazifesini tamamladıktan sonra onu bekletmemeleri emri verildiğini hususunda güvence veriyordu. Mektup, iki taraf arasında yazışmaların devam etmesi isteğinin iletilmesiyle son buluyordu.²⁶

Osmanlı veziri Mustafa Paşa, mevkidaşının mektubuna da cevap vermişti. O, Babürlü hükümdarı Şah Cihan'a ve onun veziri İslam Han'a selam ve saygı ifadelerine yer verdikten sonra bütün Osmanlı hükümdarları gibi IV. Murat'ın da Allah yolunda fetihler yaptığından, bazı evliyaların kabirlerinin bulunduğu Şîlerin elindeki memleketleri ele geçirdiğinden bahsediyordu. Vezir, IV. Murat'ın vefat etmesiyle onun yerine kardeşi Sultan İbrahim'in tahta geçtiğini bildiriyordu. O, Osmanlı elçisi Arslan Ağa ile birlikte gelen Babürlü elçisinin getirdiği mektubu aldıklarını dile getirdikten sonra IV. Murat'ın göndermiş olduğu mektubun diplomatik nezaket kurallarına uymadığı iddialarına cevap veriyordu.²⁷ Kaynaklarda bu mektubu kimin getirdiği hakkında bilgi elde edemedik. Ancak Dara Şükuh'un mektubuna verilen cevabı Molla Şaki getirdiğine göre Babürlü vezirine verilen cevabı da aynı kişi getirmiş olmalı.

²⁵ Farooqi, *age*, 30-31.

²⁶ Feridun Bey, *age*, 156.

²⁷ Feridun Bey, *age*, 153-154

Vezir, Babürlülerin üslubundan şikâyetçi oldukları IV. Murat'ın mektubunun daha önceki tecrübelerle dayanılarak ve diplomatik teamüllere uyularak kaleme alındığını bildirdikten sonra Babürlü tarafından gönderilmiş olan mektubun uygun bir dille ele alınmadığını şikâyet ediyordu. Bunun yanı sıra iki taraf arasındaki ittifak ve dostluğu diplomatik ilişkiler yoluyla güçlendirmek yerine, tecrübesiz elçiler vasıtasıyla bu ilişkiyi zedeleyecek ifadelerin yer aldığı mektubun gönderilmesinin yanlışlığını vurguluyordu. Mustafa Paşa, Osmanlı sınırlarının genişliğinden bahsettikten sonra iki devlet arasında dostluğun devamı için mektup göndermeyi ihmal etmediklerini vurguluyordu. Babürlü tarafının da buna karşılık vermesi gerektiğini ima ederek mektubuna son verdi.²⁸

Mustafa Paşa'nın bu mektubundan sonra Babürlüler ile Osmanlılar arasındaki diplomatik ilişki on yıl boyunca askıya alındı. Bize göre bu ilişkilerin askıya alınmasının temel sebebi Babürlülerin Kandahar'ı ele geçirilmiş olmasıydı. Çünkü Şah Cihan'ın bir Sünni blok oluşturmak istemesinin temel sebebi Kandahar'ı ele geçirmektir. Dolayısıyla artık böyle bir ittifaka ihtiyaç duymuyordu. Şah Cihan'ın bundan sonraki amacı atalarının Buhara Hanlığı sınırlarında kalan topraklarını tekrar ele geçirmektir. Bu sırada Şah Safi vefat etmiş, II. Şah Abbas, Safevi tahtına çıkmıştı. Onun küçük yaşta tahta çıkmasıyla devletin içerisine düşmüş olduğu siyasi istikrarsızlık, Şah Cihan'ın Buhara Hanlığı üzerindeki hedeflerini gerçekleştirmesi için de uygun bir ortam oluşturmuştu. Babürlü hükümdarı Buhara Hanlığı topraklarına saldırdığında Safevilerin tarafsızlığını garanti altına almak istiyordu. Babürlü ordusu Belh ve Bedeşan bölgesine saldırdığında Belh valisi Nezir Muhammed Han II. Şah Abbas'ın yardımına başvurdu. Şah Cihan ise elçileri aracılığıyla II. Şah Abbas'ın tarafsızlığını garanti altına almıştı.

²⁸ Feridun Bey, *age*, 154-155.

Zaten Safevi devletinin içerisine düşmüş olduğu durum da bu yardıma pek imkân vermiyordu.²⁹

Babürlü hükümdarı, tahta çıktığı andan itibaren Mekke ve Medine şeriflikleri ile bağış ve hediyeleşme yoluyla yakın ilişkiler kurmuştu. Babürlü kronikleri, Babürlü-Osmanlı diplomatik ilişkilerinin durduğu bu süreçte Mekke Şerifi'nin Abdul Samed Amudi adlı bir elçi ile Şah Cihan'a Kâbe'nin anahtarını gönderdiğini ifade etmektedir.³⁰ Bu anahtar, Mekke ve Medine şeriflikleri tarafından yaptırılan ve zaman zaman çeşitli Müslüman hükümdarlarına gönderilen sembolik bir anahtardır. Ancak, bu anahtarın tam da bu süreçte Şah Cihan'a gönderilmiş olması manidardır. Mekke Şerifinin Kâbe'nin anahtarını Şah Cihan'a göndermiş olmasını iki şekilde açıklayabiliriz. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin İran muharebeleri, Celali isyanları, Lehistan seferi, deli ve çocuk hükümdarlar dönemindeki kapıkulu ocakları isyanları ile meşgul olduğunu biliyoruz. Bu nedenle Osmanlı hükümetinin merkezden uzak bölgelerdeki kontrolü zayıfladığından Yemen elden çıkmıştı. Mekke emirleri, Mısır'dan Yemen'e giden ve dönen paşalar ile Mısır valilerinin müdahale etmesiyle azil ve tayin ediliyorlardı.³¹ Dolayısıyla Mekke yerel yönetimi, bu otorite boşluğu nedeniyle Osmanlı hanedanına alternatif arayışı içerisine girmiş olabilir. Diğer taraftan bir süre önce Şah Cihan Şiî Safevilere karşı Osmanlı hükümdarının desteğini almak için göndermiş olduğu mektubunda hükümdar için en üstün İslami lakapları kullanmıştı. Ancak ne umduğu desteği alabilmiş, ne de kendisine gönderilen mektupta beklediği ilgiyi görmüştü. Kısacası bu durum, onun meşruiyetini zedelemişti. Babürlü hükümdarı, bağış ve hediyeleşme yoluyla yakın irtibat içerisinde olduğu Mekke Şerifinden bu anahtarlardan kendisine göndermesini isteyerek meşruiyetini güçlendirmeye çalışmış olabilir.

²⁹ Muhammed Tahir Vahid, *Abbasname*, ed: İbrahim Dehkan, 1329, 84-85.

³⁰ Lahuri, *age*, II., 331; InayatKhan, *age*, 300.

³¹ İsmail Hakkı, Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/II, TTK, Ankara 1995, 45.

Osmanlı hükümdarı IV Mehmed (1648-1687) uzun bir süredir askıya alınan Babürlü Osmanlı diplomatik ilişkilerinin yeniden başlatılması için ilk adımı atarak Seyyid Muhyiddin adlı elçiyi Babürlü sarayına göndermişti. Şah Cihan, Osmanlı elçisinin Babürlü topraklarına girdiğini haber alınca onu karşılaması için Hacı Ruşen'i görevlendirdi. Hacı Ruşen aracılığıyla Osmanlı elçisine çeşitli hediyeler gönderildi. Ayrıca Bandar yönetimine talimat gönderilerek devlet hazinesinden elçiye on bin rupi bağış yapılması bildirildi. Bununla birlikte Burhanpur'da elçiye iki bin rupi verilmesi için Multafit Han'a, Mandu'da on bin rupi verilmesi için Mirza Han'a, Uccain'de de on bin rupi verilmesi için Şahnevez Han'a fermanlar gönderildi.³²

Osmanlı hükümdarının göndermiş olduğu elçi Seyyid Muhyiddin 2 Ekim 1651 tarihinde Lahor'a vardı ve kendisini karşılamak için gönderilmiş olan görevli eşliğinde Şah Cihan'ın huzuruna geldi. Elçi, Şah Cihan'ın huzurunda ona saygı göstermiş ve Osmanlı sultanının gönderdiği mektubu sunmuştu. Ayrıca Osmanlı hükümdarı tarafından gönderilmiş olan iki pahalı Arap ve beş Osmanlı atını da Babürlü hükümdarına takdim etmişti. Şah Cihan da kendisine bu hediyeleri getirmiş olan Osmanlı elçisine bir kaftan, bir mücevher işlemeli sarık ve kama, bin beş yüz rupi de para hediye etmişti.³³ Osmanlı hükümdarı göndermiş olduğu mektubunda Orta Asya'da devam eden huzursuzlukların ve hanlıklar arası mücadelelerin sona erdirilmesinde Babürlü desteğini elde etmeyi amaçlıyordu. Buna ilaveten Şah Cihan'dan Nezir Muhammed Han, Özbek hanları ve oğlu Abdulaziz Han arasında barışı tesis etmek için ilgili makamları devreye sokmasını istiyordu.³⁴

³² Inayat Khan, *age*,452.

³³ Inayat Khan, *age*,459-460; Muhamed Salih Kanbu eserinde Seyyid Muhyiddin'i karşılamaya giden Babürlü görevlisinin adının, Eşref Tarbiyat Han Mirtuzek olduğu ifade etmektedir. Kanbu, *age*, III, 128.

³⁴ Farooqi, *age*,32.

Osmanlı hükümdarı, mektubunda genelde Müslüman hükümdarların idaresi altında yaşayan insanların, özelde ise Müslüman ahalinin refah ve huzurunun önemini vurguluyordu. Nezir Muhammed Han ve oğlu arasındaki kanlı çatışmadan kaynaklanan sıkıntı ve rahatsızlıklardan bahseden IV. Mehmed, onların arasındaki düşmanlığın ortadan kaldırılması için kendilerine iki mektup gönderilmiş olduğu hakkında bilgi veriyordu. Osmanlı hükümdarı mektubunda Şah Cihan'ı Orta Asya'daki Müslümanları korumaya, tavsiye ve öğütlerle grupları yatışmaya teşvik etti. IV Mehmed, bunun Babürlü hükümdarının dini vazifesi olduğunu ifade ederek mektubuna son veriyordu. Osmanlı elçisi, Şah Cihan'ın huzuruna kabulünden iki ay sonra Babürlü topraklarından ayrıldı.³⁵ Babürlü hükümdarı, Seyyid Muhyiddin'in getirdiği mektuba Hacı Ahmed Said adındaki elçiyle bir mektup göndererek karşılık verdi. Elçi aracılığıyla Osmanlı hükümdarına yüz bin rupi değerinde hediyeler gönderildi.³⁶

Şah Cihan'ın Osmanlılara karşı tutumunun değişmesinin sebebini anlamak için Babürlülerin içerisinde bulunduğu siyasi durumu açıklamak gerekiyor. Son on yıllık süreçte (1641-1651) Şah Cihan'ın canını sıkan birçok önemli olay gerçekleşmiş, buna bağlı olarak siyasi durum da değişmişti. Onun Buhara Hanlığı üzerine gerçekleştirmiş olduğu seferler (1646-1647) başarısızlıkla sonuçlanmış, bu yüzden Babürlü ordusunun prestiji oldukça sarsılmıştı. Osmanlılar, Babürlülerin Buhara Hanlığı üzerine gerçekleştirmiş oldukları seferlerin Orta Asya'daki Sünni İslam dünyasına zarar veren bir girişim olarak değerlendirmekteydi. Sultan İbrahim, ayrıca II. Şah Abbas'ın Kandahar üzerine gerçekleştirdiği sefere sessiz kalmıştı. Osmanlıların tarafsızlığı kendisine cesaret veren II. Şah Abbas, Kandahar üzerine yürümüş ve 1649 yılında burayı ele geçirmişti. Şah Cihan'ın Mayıs 1649'da

³⁵ Azmi Özcan, "Osmanlı-Hindistan Münasebetleri", *DİA*, 18. S. 82.

³⁶ Farooqi, *age*, 33.

Kandahar'ı geri alma girişimi başarısızlıkla sonuçlanmasıyla, Babürlü ordusunun prestiji bir kez daha zarar görmüştü.³⁷

Şah Cihan'ın Buhara Hanlığı ve Safeviler ile giriştiği mücadelelerde başarısız olması, onun siyaseten yalnızlaşmasına sebep olduğundan tekrar Osmanlılarla ilişkilerini güçlendirmesinde önemli bir etkendi. Zira böyle bir siyasi atmosferde Babürlüler, güçlü bir dosta ihtiyaç duymaktaydı. Babürlü İmparatorluğunun dış politikada yaşadığı yıkım ve buna bağlı olarak prestijinin sarsılması Şah Cihan'ın Safevilere karşı tekrar Sünni ittifak bloğu oluşturma fikrine geri dönmesine sebep oldu. Seyyid Muhyiddin'in gelişi, Babürlü hükümdarının Safevilere karşı Babürlü-Osmanlı dostluk antlaşmasını yenileme fırsatı elde etmesini sağladı. O, bu fırsatı değerlendirmekte tereddüt etmedi. Böylelikle son on yılda yaşanan olaylar Babür Osmanlı diplomatik ilişkilerinin yeniden başlatılmasının yolunu hazırladı.³⁸

Babürlü elçisi Hacı Ahmed Said, 1653 senesinin Haziran ayında İstanbul'a erişti. O, kendisini tanıttı ve getirmiş olduğu üç özel hediyeyi taktim etti. Bu hediyeler, üzerinde büyük bir elmas olan sorguç, bir kılıç ve bir hançerdi. Bu hediyeler üç yüz bin kuruş değerindeydi.³⁹ Şah Cihan, Osmanlı sultanına gönderdiği mektubunda Osmanlı elçisi gelmeden önce Nezir Muhammed Han'ın problemleriyle ilgilendiğini, onun hakimiyetindeki bölgenin egemenliğine geri döndüğünü bildirdi.⁴⁰ Mektupta Nezir Muhammed meselesi, onun Özbek hanlarıyla

³⁷ Farooqi, *age*, 33.

³⁸ Farooqi, *age*, 33.

³⁹ Naima, *age*, III, 1484.

⁴⁰ Osmanlı padişahları, XVI. Asrın başlarından itibaren maddi ve manevi kudret ve nüfuzları ile Türkistan devletlerinin hayatlarında önemli rol oynuyordu. 1642 senesinde Buhara tahtına geçen Nezir Muhammed Han (1642-1647) üç yıl sonra oğlu Abdulaziz Han'ın kendisine karşı muhalefeti üzerine hükümdarlığı oğlu lehine terk etmek zorunda kalmıştı. Ancak bir süre sonra hükümdarlığı tekrar elde etmek isteyen Nezir Muhammed, bu hususta oğluna nasihat edilmesi için Safevi hükümdarı II Şah Abbas (1642-1666) ile Babürlü hükümdarı Şah Cihan'a nameler göndererek kendisi ile oğlu arasında arabulucu olmasını rica etmişti. Nezir Muhammed bu girişimden netice alamayınca 1649 tarihinde Abdülmennan isminde bir elçisiyle İstanbul'a bir mektup

olan mücadelesi ve oğlu Abdulaziz Han'ın liderliğinde meydana gelen ayaklanmalar hakkında detaylı bilgi veriliyordu. Babürlü hükümdarı, ayrıca mektubunda IV. Mehmed'in Orta Asya'daki mazlum ve masum Müslümanların haklarını korunması için girişimde bulunmasını haklı bulduğunu, onların isyancıların emrinde olan acımasız Alamanların⁴¹ zulmüne uğradığını bildiriyordu.⁴² Babürlü hükümdarı ayrıca Nezir Muhammed Han'dan sonra Abdulaziz Han'ın hükümdarlığının bütün memlekette kabul edilerek karışıklıkların sona erdiği hakkında malumat veriyordu.⁴³

Hacı Ahmed Said, tanınmış ve bilgili bir alimdi. O, zekası ve bilgisi sayesinde Osmanlı sarayı üzerinde olumlu bir izlenim bırakmıştı.⁴⁴ Elçi onuruna üst düzey ulemanın katıldığı çok sayıda ziyafet ve merasim tertip edilmişti. Naima, Osmanlı sarayına bir elçinin bu kadar saygı ve hürmet gördüğüne şahit olmadığını ifade etmektedir. Naima'nın verdiği bilgilere göre Hacı Ahmed Said'e çeşitli hediyeler verilip, bir elçi eşliğinde Hindistan'a yolcu edilmesi istişare edildiğinde Osmanlı sultanı, liyakat sahibi birinin gönderilmesini emretmişti. Ancak sarayda dönen bazı entrikalar sonucunda masraflarını kendisinin karşılayabileceğini söyleyen Vezir Salih Paşa'nın kardeşi Zülfikar Ağa'nın gönderilmesine karar verildi. Babürlü elçisi 1653 yılının Haziran ayında Zülfikar Ağa ile Osmanlı sarayından uğurlandı. Bu elçi vasıtasıyla Şah Cihan'a cevaben yazılmış bir mektup, hediye olarak zümrüt kabzalı bir hançer, gösterişli bir at gönderildi. Babürlü elçisine ise altı bin altın, bir kürk ve bir at armağan edilmişti. İki elçi Hicaz'a kadar birlikte

göndererek Osmanlı padişahının müdahalesini istemişti. Bknz; Mehmet Saray, *Rus İşgali Devrinde Osmanlı Devleti ile Türkistan Hanlıkları Arasındaki Siyasi Münasebetler (1775-1875)*, İstanbul 1994, 9.; H. H. Howarth, *History of Mongols*, II-II, London 1880, 752-753.

⁴¹ "Alaman" Türkistan'da akıncı ve yağmacı anlamına gelmektedir.; Bknz. Arminius Vambery, *Travels in Central Asia*, London 1864, 317.

⁴² Farooqi, *age*, 33-34.

⁴³ Uzunçarşılı, *age*, 258.

⁴⁴ Farooqi, *age*, 34.

seyahat ettiler ve burada ayrıldılar. Hacı Ahmed Said, Yemen'e ilerledi, Zülfikar Ağa ise Basra üzerinden Hindistan'a ilerledi.⁴⁵

Zülfikar Ağa, 1653 yılının Aralık ayında Sürat'a vardı. Şah Cihan, onun gelişinden haberdar olunca ona bir ferman ve güzel bir kaftan yolladı. Ayrıca elçiyi saraya getirmesi için Sürat'a özel bir haberci gönderildi. Zülfikar Ağa, Şahcihanabad'a ilerlerken geçtiği şehirlerdeki valiler ve yerel yöneticiler tarafından ağırlandı. Onlar, Osmanlı elçisine masrafları için toplam kırk dokuz bin rupi verdiler. Zülfikar Ağa, Babürlü başkentine yaklaşıncı Şah Cihan, Bahşi Leşker Han'ı bazı üst düzey görevlilerle onu karşılaması için göndermişti. Osmanlı elçisi 6 Nisan 1654 tarihinde Babürlü sarayına geldi ve Şah Cihan'a gönderilmiş olan mektup ve hediyeleri sundu. Şah Cihan, Osmanlı elçisini nezaketle karşıladı. Bu elçiye mükafat olarak değerli hediyeler armağan edildi. Bir kaftan, mücevher işlemeli bir kemer ve otuz bin rupi bağış yapıldı. Kendisine bir konak tahsis edilen elçi, Şah Cihan tarafından teveccühle ağırlandı. Elçi, ayrıca Babürlü vezirinin yanı sıra çok sayıda Babürlü ileri geleni tarafından ağırlandı ve kendisine hediyeler taktim edildi.⁴⁶

Zülfikar Ağa tarafından getirilen mektupta İslam hukukunu canlandırmak ve onarmak, zayıflara ve ezilenlere yardım etmek için Osmanlı hanedanının övgüye değer hizmetlerinin olduğunu hatırlatılıyordu. Mektup, Özbekler arasında çıkan kargaşadan dolayı Orta Asya'da yaşanan hadiseleri ele alıyordu. Ayrıca mektupta vefat etmiş olan Nezir Muhammed Han'ın bölgedeki kargaşa ve huzursuzlukların kökünü kazımak için sultanın yardımını istediğini, sultanın da bu meselede Şah Cihan'ın desteğini sağlamak için ona bu mektubun yolladığını izah ediliyordu. IV. Mehmed, mektupta Şah Cihan'a olayları netleştirdiği için teşekkür ediyordu. Şah Cihan'ın Buhara Hanlığı üzerine yapmış olduğu askeri seferlerin yersizliğini ileri süren Osmanlı sultanı, *"güçlü ve zengin hükümdarlar, ayrıca ahlaki*

⁴⁵ Naima, *age*, III, 1484-1487.

⁴⁶ InayatKhan, *age*, 494-497.

yetenek ve erdemlerini güçlendirmek görevini üstlenirler. Saadet hazinesinden pay alan kişi, kendisini maddi ve manevi egemenliğin yanı sıra ilahi sevinç ve manevi mutluluk ile donatılmış bulur” ifadelerine yer verdi. Osmanlı sultanı son olarak iki taraf arasındaki diplomatik ilişkilerin devamını umut ettiğini, karşılıklı sevgi ve güvenin büyüyerek devam etmesini diliyordu.⁴⁷

Zülfikar Ağa, yaklaşık altı ay boyunca Hindistan’da kaldı. Daha sonra 1654 yılının Ağustos ayında törenle gönderildi. Şah Cihan, Kaim Bey’i Osmanlı elçisi olarak Zülfikar Ağa ile İstanbul’a gitmesi için görevlendirdi. Kaim Bey’in sorumluluğunda Osmanlı hükümdarına bir mektup ve çeşitli hediyeler gönderildi. Elmas ve yakut işlemeli bir kama, her biri bir lek değerinde mücevher ve inci kolyeler, kırk bin rupi değerinde elmas ve yakut işlemeli kemer, İtr-i Cihangiri kokulu bir kristal nargile, Gucerat, Keşmir ve çeşitli yerlerde imal edilen toplam bir lek rupi değerinde kumaşlar bu hediyelerden bazılarıydı. Daha önce Şah Cihan’a İstanbul’da sık sık veba salgını hastalıklarının olduğu bildirilmişti. Şah Cihan, bu hastalığın tedavisine iyi geldiğini öğrendiği bezoar taşından Osmanlı hükümdarına gönderdi. Osmanlı elçisi Hindistan’dan ayrılırken ona bir kaftan, mücevher işlemeli bir sarık, bir kalkan, süslü koşum takımıyla bir at, otuz bin rupi de para hediye edildi. Elçinin Sürat limanına varışından ayrılış tarihine kadar kendisine şehzadeler ile birlikte devletin ileri gelen soylularının elçiyeye devlet hazinesinden verdikleri para iki lek ve yetmiş beş bin rupi (toplam iki yüz yetmiş beş bin rupi) tutarında idi.⁴⁸

Babürlü hükümdarı, mektubunda Osmanlı hükümdarı IV. Mehmed’in göndermiş olduğu mektubunda diplomatik yazışmalara ilişkin alışlagelmiş kurallara uyulmadığını ifade ediyordu.⁴⁹ Osmanlı sultanının bu kusurunu onun yaşının genç olmasına bağlıyordu.

⁴⁷ Farooqi, *age*,35.

⁴⁸ İnayet Han, *age*,500.

⁴⁹ Riazul,İslam, *İndo Persian Relations (A Study of the Political and Diplomatic Relations between theMughalEmpireand İran)*,IranianCulture Foundation, Tahran, 1970, 115.

Mektubunun devamında kendilerinin hükümdarlara nasıl hitap etmeleri gerektiğini bildiklerini, IV Murat'a gönderilmiş olan mektubun bunun en iyi emsali olduğunu söylüyordu. Şah Cihan söz konusu mektubun nasıl bir üslupla kaleme alındığını görmeleri için onu tekrar okumalarını, bulamamaları ihtimalini göz önünde bulundurarak bir nüshasını tekrar yolladığını dile getiriyordu. Babürlü hükümdarı, kendilerine yazılacak mektubun üslubuna göre karşılık vereceklerini bildirdi. Son olarak Zülfikar Ağa aracılığıyla gönderilmiş olan hediyeleri beğendiklerini, elçiyi ağırladıktan sonra onu bazı armağanlarla uğurladıklarını, Kaim Beğ'i de onunla birlikte elçisi olarak gönderdiklerini ve bu elçinin hızlıca geri gönderilmesini dile getirdi.⁵⁰

Babürlü elçisi Kaim Bey, 11 Mayıs 1656 tarihinde Üsküdar yakınlarına vardı. Doğancılar meydanında ayan eşrafından birinin evine yerleştirilen elçi, burada bazı Osmanlı görevlileri tarafından ağırlandı. Elçi ertesi gün Osmanlı görevlilerinin refakatında Koca Siyavuş Paşa sarayına yerleştirildi.⁵¹ Kaim Bey, Mayıs 15'de saraya kabul edildi. Onun hediyeleri iki yüz elli kapıcı vasıtasıyla saraya getirilebilmişti. Bu hediyeler içerisinde süslü bir kılıç ve bir hançer mevcuttu. Kaim Bey, Osmanlı sarayında Babürlü hükümdarının Kandahar'ı ele geçirmesine yardımcı olmak için asker gönderilmesi, Hindistan hacılarının namazlarını kılabilmeleri için Mekke'de bir bina yapılması, son olarak da Hindistan mimarisinin başyapıtlarından olan Nur Mahal kubbesinin inşa edilmesi amacıyla Ahmedabad'a bir mimar gönderilmesi teklifinde bulundu. Bu üç tekliften sadece son teklif kabul edildi ve gönderilen mimar tarafından inşa edilen Nur Mahal'in kubbesi Hind sanatı yerine Osmanlı sanatının eseri olmuştu.⁵²

Şah Cihan'ın elçisi İstanbul'da üç ay kaldıktan sonra 1656 Ağustosunda Hindistan'a doğru harekete geçti. Kaim Bey'in yanına

⁵⁰ Feridun Bey, *age*, 160-161.

⁵¹ Nazire Karaçay Türkal, *SilahdarFındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012, 51.

⁵² Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 10, 260.

Osmanlı hükümdarının name ve hediyelerini götürmek üzere elçi olarak Kapıcıbaşılardan Maan-Zade Hüseyin Bey görevlendirildi. Hüseyin Bey vasıtasıyla Şah Cihan'a bir mektup ve çeşitli hediyeler gönderildi. Bu hediyeler arasında büyük zümrütlü bir sorguç ile üçü oldukça süslü dört at vardı.⁵³ Osmanlı hükümdarı, mektubuna Allah'a dua ederek ve hükümdarların görevleri üzerine uzun açıklamalar yaparak başlamıştı. Şah Cihan için *"İslam abidelerinin kurucusu", "Hükümdarların sığınağı"* gibi bazı benzetmelerde bulunan IV. Mehmed, Hindistan elçisinin getirmiş olduğu mektubu şöyle tasdik ediyordu *"onurlu Kaim Bey tarafından verilen saygın ve anlamlı mektup sarayda okundu ve içerdiği mesajıyla atmosferi güzel kıldı. Dostluğu ve samimiyeti ifade eden cennet bahçesine eşit enfes metin, amber kokulu bir köşk oluşturdu"*. Mektupta Zülfikar Ağa vasıtasıyla gönderilen mektubun üslubundaki kabalıktan dolayı pişmanlığını ifade ediyordu. Osmanlı hükümdarı, Şah Cihan'ı övmenin ötesinde onun için *"deneyimli bir dalgıcın bile sizin övgüye layık özelliklerinizin okyanusunun dibine dalması zordur"* ifadelerine yer verdi. Mektup, Osmanlı elçisinin vakit kaybetmeden geri gönderilmesi talebiyle son buluyordu.⁵⁴

Kaim Bey, Hindistan'a doğru ilerlerken Halep'de misafir olduğu Halep valisi Murtaza Paşa tarafından öldürüldü. Hüseyin Bey, Hindistan'a yalnız ilerledi.⁵⁵ Osmanlı elçisi, 1657 Kasım'ından sonra Sürat'a indi. Şah Cihan, 1658 senesinde vefat edince oğulları Murad Bahş, Şah Şuca, Dara Şukuh ve Evrengzib çeşitli bölgelerde

⁵³ Uzunçarşılı, *age*, 267.

⁵⁴ Farooqi, *age*, 36-37.

⁵⁵ Farooqi, *age*, 37. ; Kaim Bey, İstanbul'dan Hindistan'a geri dönüş yolunda Halep'e giderek buranın hakimi ve yakın dostu olan Murtaza Paşa'nın misafiri olmuştu. Kaim Bey, bu misafirliği esnasında Murtaza Paşa'nın haremine yeni dahil olan bir cariye ile gönül ilişkisi yaşamaya başlamıştı. Murtaza Paşa, bu durumdan haberdar olunca adamlarına Kaim Bey'in adamlarıyla iş birliği yaparak onu öldürmeleri emrini erdi. Murtaza Paşa'nın adamları da Kaim Bey'in adamlarıyla anlaşarak onun yemeğine zehir dökmüşlerdi. Kaim Bey ve onun damadı Muhammed Hüseyin, zehirli yemekten yiyince hayatlarını kaybetmişlerdi. Bknz. M. Salih Kambu, *age*, III, 263.

hükümdarlığı ele geçirmek isteseler de neticede en küçük şehzade Evrengzib kardeşlerine üstünlük sağlayarak idareyi ele geçirip, devletin bütünlüğünü sağlamıştı. Maan-Zade Hüseyin Bey, Hindistan'dan dönüşünde babası hayattayken Gucerat valisi olup, onun vefatıyla hükümdarlığını ilan etmiş olan Murad Bahş'dan mektup ve hediyeler getirmişti.⁵⁶ Şehzade, göndermiş olduğu mektupta Osmanlı hükümdarına karşı samimi ifadelere yer vermişti. Onun Osmanlı elçisi aracılığıyla gönderdiği hediyeler, ortasında kırk altı karat bir elmas ve etrafı küpe şeklinde elmaslarla süslü bir sorguç, kabzası elmaslarla süslü bir kılıç ve on sandık dolusu çeşitli hediyelerden oluşmaktaydı.⁵⁷ Şehzade Murad Bahş'ın Osmanlı sarayına başka bir elçi gönderip göndermediği bilinmemektedir. Maan-Zade Hüseyin Ağa'nın Hindistan'dan dönüşüyle Şah Cihan devri Babür-Osmanlı diplomatik ilişkileri son bulmuş oldu.⁵⁸

Sonuç

Şah Cihan öncesinde belirli aralıklarla cereyan eden Babürlü-Osmanlı ilişkilerinin Şah Cihan'ın tahta çıkmasıyla süreklilik kazanması, her şeyden önce onun etkili bir dış politika izlediği gerçeğini ortaya koymaktadır. Bilhassa Kandahar'ı Şiî Safevilerden geri almak için oluşturmak istediği Sünni ittifak bloğu, Babürlü-Osmanlı diplomasisinin alt yapısını oluşturduğunu görüyoruz. Şah Cihan'ın Osmanlı hükümdarlarıyla kurduğu diplomatik ilişkilerde onlara karşı Sünni İslam temelli bir üslup kullanmaya özen gösterdiği dikkat çekmektedir. Şiî Safevilere karşı Osmanlıların desteğini almak için Mir Zarif ile gönderdiği mektupta IV. Murat için *"Dört halifenin halefi"*, *"Hilafet makamı için Allah tarafından seçilmiş"*, *"Allah'ın yeryüzündeki gölgesi"*, *"Müslüman hükümdarların hakani"*, *"Müslüman hükümdarlar arasında birliğin tesis edicisi"* gibi diplomatik nezaketin ötesinde abartılı bir ifadelere yer vermekteydi. Bu ifadelerden hareketle Şah Cihan'ın

⁵⁶ Uzunçarşılı, *age*, 267.

⁵⁷ Türkal, *age*, 187-188.

⁵⁸ Farooqi, *age*, 37.

Osmanlı hükümdarlarıyla olan ilişkilerinin temel sacayağını, Sünni İslam anlayışına dayalı söylemlerin oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte Müslüman bir devlet olan Şîî Safeviler için “*sapkın*” ve “*asi*” gibi tabirleri kullandığını, siyasi hedefleri için Şîî mezhebinden olan bu devleti ötekileştirmekten ve hedef göstermekten geri durmadığına şahit oluyoruz. Dolayısıyla siyasi ikbali uğrunda din ve dini söylemleri bir araç olarak kullanmaktan kaçınmadığı sonucuna varmaktayız.

Şah Cihan, abartılı ifadelerle övdüğü Osmanlı hükümdarından aynı ölçüde itibar görmemiş, umduğu askeri veya moral desteği alamamıştı. Buhara Hanlığı da onun beklentilerini karşılamamıştı. O, Kandahar’ı Safeviler’den almak için Sünni bir ittifak bloğu kuramasa da Osmanlıların Bağdat seferi, Kandahar’ın ele geçirilmesinde dolaylı olarak kolaylık sağlamıştı. Şah Cihan, kendisine sadece “*Hint hükümdarı*” demekle yetinen Osmanlı hükümdarına cevap vermemişti. Babürlü veziri İslam Han, mevkidaşı Mustafa Han’a bir mektup göndererek IV. Murat’ın göndermiş olduğu mektubun üslup ve hitabının yanlışlığını, onun diplomasi ve protokol kurallarını ihmal ettiğini belirterek yeni bir elçilik heyetiyle mektup yollanmayacağını söylüyordu. Vezir, bu mektupta Şah Cihan için “*Dört halifenin halefi*”, “*Sultanların şahı*” ve “*Allah’ın yeryüzündeki gölgesi*” gibi onu metheden tabirler kullanmıştı. IV. Murat ve tahta yeni çıkmış olan Sultan İbrahim için herhangi bir övgüye yer vermemişti. Vezir, Osmanlılardan gelen mektubun üslubundan Osmanlı hükümdarlarının yanında ilim ve tecrübe sahibi devlet adamlarının olmadığını, bu yüzden diplomatik nezaket kurallarını bilmediklerini ifade etmekteydi.

Babürlü tarafından gelen mektubun içeriği, onların Osmanlı hükümdarının kullandığı üsluptan rahatsız olduğunu göstermektedir. Babürlü veziri, göndermiş olduğu bu mektupla her ne kadar Osmanlı hükümdarının kullandığı üslubun öcünü almaya çalışsa da bu söylem değişikliğinin temel sebebi, Babürlülerin Kandahar’ı ele geçirmiş olmasıydı. Çünkü Sünni ittifakın kurulmak istenmesinin temel gerekçesi, Kandahar’ın Safevilerden geri alınmak istenmesiydi.

Dolayısıyla böyle bir ittifaka artık ihtiyaç duyulmamaktaydı. Fakat ilerleyen yıllarda (1641-1651) Babürlülerin Kandahar'ı Safevilere tekrar kaptırması ve Buhara Hanlığı ile giriştiği mücadelelerde başarılı olamaması Şah Cihan'ın Safevilere karşı tekrar Sünni ittifak bloğu oluşturma fikrine geri dönmesine sebep oldu. Şah Cihan, Osmanlı hükümdarı IV Mehmed ile bazı diplomatik temaslarda bulunmuştu. Babürlü hükümdarı, IV. Mehmed'in Zülfikar Ağa ile göndermiş olduğu mektupta kullandığı üsluptan memnun olmadığını ifade etmesine rağmen Kandahar'ı geri almak için tekrar yardım istemekten de geri durmadığını görüyoruz. Bütün bu bilgilerden hareketle Şah Cihan devrinde iki taraf arasındaki ilişkileri, Osmanlı hükümdarlarının mektuplarında kullandıkları üsluptan ziyade Kandahar'ın siyasi durumunun şekillendiğini söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Abdulhamid Lahuri, *Padişahname*, I/II, College Press Kalküta 1867.
- Bayur, Yusuf Hikmet, *Hindistan Tarihi*, II, TTK Yayınları, Ankara 1987.
- Cihangir, *The Tuzuk-i Jahangiri or Memoirs of Jahangir*, trc: A. Rogers-H. Beveridge, University of Toronto 1968.
- Farooqi, Naimur Rahman *Mughal-Ottoman Relations (A Study of the Political and Diplomatic Relations between the Mughal India and Ottoman Empire 1556-17489)*, Sanjar Printers, Delhi 2009.
- Feridun Bey, *Mecmua-i Münşeat*, II, Erişim: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/588>
- Inayat Khan, *Shah Jahan Nama*, ed: W. E. Begley, Delhi 1990.
- Islam, Riazul, *Indo Persian Relations (A Study of the Political and Diplomatic Relations between the Mughal Empire and Iran)*, Iranian Culture Foundation, Tahran, 1970.
- Howorth, H. H., *History of Mongols*, II-II, London 1880.
- Joseph De Hammer, "Memoir on the Diplomatic Relations between the Courts of Dehli and Constantinople in the Sixteenth and Seventeenth Centuries" *Transactions of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*.
- Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 10.
- Mirza Haydar Duğlat, *Tarih- Reşidi*, Çev: Osman Karatay, Selenge Yayınları, İstanbul 2006.

Muhammed Salih Kanbu, *Şah Cihan Name*, II, Şafik Press, Lahor 1967.

Muhammed Tahir Vahid, *Abbasname*, ed: İbrahim Dehkan, 1329.

Naima Mustafa Efendi, *Tarih-i Naima (Ravzatü'l-Hüseyn Fi Hülasati Ahbari'l-Hafikayn)*, Haz: Mehmet İşpirli, III, AKDYYK Yayınları, Ankara 2007.

Oruç, Cihan Mehmet Dağlar, "Tahmasb-Hümayun İttifakında Şiilik'in Rolü", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6/3, Aralık 2016, 657-662.

Özcan, Azmi, "Osmanlı-Hindistan Münasebetleri" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 18, İstanbul 1998, 81-85.

Özcan, Azmi "Osmanlı ve Babürlü Devleti Arasındaki İlişkiler" *Türkler Ansiklopedisi*, 8, Ankara 2002, 761-765.

Stanley, Lane Poole, *The Coins of The Moghul Emperors of Hindustan in The British Museum*, London, 1892.

Saray, Mehmet, *Rus İşgali Devrinde Osmanlı Devleti ile Türkistan Hanlıkları Arasındaki Siyasi Münasebetler (1775-1875)*, İstanbul 1994.

Seydi Ali Reis, *Mirat-ül Memalik*, Haz: Necdet Akyıldız.

Şahin, H. Hilal, "Osmanlı-Hint İlişkilerine Genel Bakış" *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2/6, 59-77.

Türkal, Nazire Karaçay, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, III/II, TTK, Ankara 1995.

Vambery, Arminius, *Travels in Central Asia*, London 1864.